

1 VLASTNICTVÍ A VYVLASTNĚNÍ – Z PRÁVNĚHISTORICKÉ PERSPEKTIVY

1.1 Úvodem

V této kapitole budou přiblíženy proměny koncepce vlastnického práva od 18. století do současnosti (podkap. 1.2), problematika zásahů do vlastnických vztahů a socializační projekty s důrazem na pozemkové reformy (podkap. 1.3), prvorepublikové názory na vlastnictví a vyvlastnění (podkap. 1.4) a proměny úpravy vyvlastnění (podkap. 1.5). Zvláštní pozornost bude zaměřena na meziválečnou éru a dobovou právní vědu.

1.2 K proměnám koncepce vlastnického práva

1.2.1 Mezi vědou a ideologií

Problematika **vlastnictví** už tradičně náleží k ústředním právním i filosofickým tématům – věnovali se jí zastánci materialistického i idealistického myšlení; liberálové, konzervativci, socialisté i anarchisté. Stěžejní roli hrála v úvahách o vzniku státu, základních právech i vývoji společnosti – vlastnictvím byl zdůvodňován vznik společenské smlouvy (J. Locke, 1690) i původ nerovnosti mezi lidmi (J. J. Rousseau, 1755); bylo považováno za nedotknutelné a posvátné právo (čl. XVII *Deklarace práv člověka a občana*, 1789) i za krádež (P. J. Proudhon, 1840); pod vlastnictvím byly zahrnovány kromě majetku také životy a svobody (J. Locke), některými filosofy bylo rozšiřováno dokonce i na oblast manželství (I. Kant). Uvedené názory jsou sice vytrženy ze souvislostí, přesto ilustrativně dokládají význam i různá hodnocení této komplikované právní a společenské instituce.¹

---

¹ Z obsáhlé literatury uvedme alespoň: BRANDT, R. *Eigentumstheorien von Grotius bis Kant*. Stuttgart: Frommann-Holzboog, 1974 (do publikace byl zahrnut rozbor Grotia, Cumberlanda, Locka, Huma, Rousseau a Kanta); LAZAR, J. *Buržoázne vlastnické koncepcie z hľadiska marxistickej právnej vedy*. Bratislava: Veda, 1984; LEHMANN, J. *Sachherrschaft und Sozialbindung? Ein Beitrag zu Gegenwart und Geschichte des zivilrechtlichen Eigentumsbegriffs*. Berlin: Duncker & Humblot, 2004; SCHWAB, D. Eigentum. In *Geschichtliche Grundbegriffe. Historisches Lexikon zur politisch-sozialen Sprache in Deutschland*. Bd. II. E–G. 4. Aufl. Stuttgart: Klett; Cotta, 1998, s. 65–115; VENĚDIKTOV, A. V. *Státní socialistické vlastnictví. Díl 1*. Praha: Orbis, 1950.

Inspirativně se vlastnictví věnovala také většina našich předních právních vědců, ať již byli orientováni historicko-právně, normativisticky nebo marxisticky. U neznámějších z nich, jakými byli A. Randa, J. Pražák, J. Sedláček či V. Knapp, se navíc jednalo o jejich stěžejní práce, jak kvalifikační (Pražák, Sedláček, Knapp), tak korunující celoživotní dílo (Randa, Sedláček), a současně o téma, ke kterému se opakovaně vraceli.² Ze současných českých autorů uveďme alespoň K. Eliáše, J. Filipa, J. Hurdíka či J. Spáčila.³

1.2.2 Mezi pojmy a významy

Z etymologického hlediska se vlastnická terminologie ustálila až po polovině 19. století.⁴ Pojem **vlastnictví** byl vytvořen až J. Jungmannem (30. léta 19. století), který se nechal inspirovat Lindeho *Słownikiem języka polskiego (własnictwo)*.⁵ Nový termín byl záhy užíván v odborné literatuře (A. Strobach, W. Grünwald) a o jeho obecné rozšíření se zasloužil především Šemberův překlad občanského zákoníku z roku 1862. Za hodno připomenutí také stojí, že terminologická komise z roku 1849 (P. J. Šafařík a kol.) navrhovala rozlišování vlastnictví v objektivním smyslu

² Srov. RANDA, A. *I. Držba dle rakouského práva v pořádku systematickém. II. Právo vlastnické dle rakouského práva v pořádku systematickém*. Praha: ASPI, 2008 (podle: ed. V. Kasanda, 7. vydání, Česká akademie pro vědy, slovesnost a umění, 1922); PRAŽÁK, J. *Das Recht der Enteignung in Österreich unter Berücksichtigung der auswärtigen Gesetzgebungen und der einheimischen Praxis*. Prag: H. Mercy, 1877; SEDLÁČEK, J. *Vlastnictví*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012 (obsahuje: *Vlastnictví a vlastnické právo*. Brno: Barvič & Novotný, 1919; *Vlastnické právo*. Praha: V. Linhart, 1935; *O vlastnictví*, pův. vydání); KNAPP, V. *Vlastnictví v lidové demokracii. Právní úprava vlastnictví v Československé republice*. Praha: Orbis, 1952.

³ Srov. ELIÁŠ, K. *Vlastnické právo. Paradigmata českého pojetí pod zkušebními kameny kontinentální právní kultury. Právní rozhledy*. 2005, roč. 13, č. 22, s. 807–812, a též. *Vlastnictví a právo v tenzi mezi stabilitou a proměnlivostí zákonodárství*. Praha: Academia, 2017; FILIP, J. *Aktualne problemy konstytucyjnej regulacji własności a projektów nowych ustawowych regulacji w Republice Czeskiej*. In SKOTNICKI, K. *Własność-Zagadnienia ustrojowo-prawne. Porównanie rozwiązań w państwach Europy środkowo-wschodniej*. Łódź 2006: Łódzkie Towarzystwo Naukowe, 2006, s. 83–93; HURDÍK, J. *Vlastnictví a vlastnické právo ve společnosti sítí*. In DVOŘÁK, J. *Pocta Jiřímu Švestkovi k 75. narozeninám*. Praha: ASPI, 2005, s. 93–107, a též. *Institucionální pilíře soukromého práva v dynamice vývoje společnosti*. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 40–59; SPÁČIL, J. *Ochrana vlastnictví a držby v občanském zákoníku*. 2. doplněné vydání. Praha: C. H. Beck, 2005. K právně-historickému pohledu nověji srov. příspěvky L. Martincové, M. Mlkvého a J. Sombatiho v časopisu *Historia et Theoria Iuris* (2019, roč. 11, č. 1), věnovaného věcným právům. Dostupné z: https://www.flaw.uniba.sk/fileadmin/praf/HTI_2019-1_02.pdf.

⁴ Zatímco v „českém“ překladu § 29 Stadionovy ústavy se pro termín „*Eigentum*“ užívá „vlastnota (majetek)“ (autorem byl zřejmě K. J. Erben), v „moravském“ překladu již „vlastnictví (majetnost)“ (autorem byl zřejmě A. V. Šembera). Srov. *Pražské noviny* (1849, č. 39, s. 154), a samostatné vydání nákladem K. Winickera v Brně. Dostupné z: <http://science.law.muni.cz/dokumenty/23559>.

⁵ JUNGSMANN, J. *Slovník česko-německý. Díl V*. Praha: V knížecí arcibiskupské knihtiskárně 1839, s. 128. Dostupné z: <https://vokabular.ujc.cas.cz/moduly/slovniky/>. Rukopis slovníku definitivně dokončil na konci roku 1833.

(vzhledem k majetku) jako „vlastenství“ a v subjektivním smyslu (vzhledem k vlastníkovi) jako „vlastnictví“, což se však neujalo.⁶

Z právně-sémantického hlediska je situace ještě složitější. Pojmy **vlastnictví** a **vlastnické právo** právní věda většinou užívala a dodnes užívá jako synonyma. V návaznosti na platnou úpravu mezi nimi nerozlišovala rakouská civilistika 19. století (zmiňme alespoň A. Randu, na kterého takřka celá pozdější literatura navazovala)⁷ a až na výjimky ani naše meziválečná civilistika, marxistická právní věda (V. Knapp aj.) tak naopak činila.⁸

Normativisté rozlišovali vlastnictví jako projev kauzality (sociální stav) a vlastnické právo jako projevu normativity (právní vztah), což paradoxně odpovídalo i marxistickému rozlišování vlastnictví jako poměru společensko-hospodářského (reálná základna) a vlastnického práva jako právního (ideologická nadstavba). Motivace však byla odlišná, jak můžeme doložit na úvaze J. Sedláčka: „Pravili jsme, že vlastnictví je určitý stav, dle něhož určitý člověk může libovolně užívatí určitých předmětů vnějšího světa ke svým účelům, pravili jsme dále, že takový stav žádných právních norem nepředpokládá, naopak, že jim logicky i časově předchází, což i mnozí spisovatelé správně vycítili (např. Ihering, Randa atd.). (...) Mělo se za to, že vlastnictví je instituce spočívající výhradně na právním řádu a tudíž tam, kde právní řád neuznává této instituce, že tam jí ani není. (...) A tu má původ učení, že vlastnictví možno jediným dekretem ze světa zprovoditi. Přistoupí-li však čtenář na náš názor, že vlastnictví není žádným právem, že nemá s právem co dělati, pak asi bude skeptičtěji pohlížeti na možnost, že by tato tisíciletá instituce mohla se pouhou právní normou odstraniti.“⁹

V novější literatuře se rozlišuje vlastnictví jako kategorie ekonomická (společenská forma přivlastňování statků) a jako kategorie právní (ve významu vlastnického práva), dále vlastnické právo ve smyslu objektivním (jako soubor právních norem) a subjektivním (jako možnost chovat se normou vymezeným způsobem neboli jako soubor oprávnění). Pokud bývá vlastnictví od vlastnického práva nověji odlišováno, je vlastnictví považováno za předmět vlastnického práva, což našlo odraz také v občanském zákoníku (viz § 1011 a násl.).¹⁰

⁶ Úsilí Jungmannovy generace o vytvoření nové vědecké terminologie shrnují dvě významné práce, ke kterým došlo za redakce P. J. Šafaříka. K vlastnictví srov. *Juridisch-politische Terminologie für die slawischen Sprachen Oesterreichs. Deutsch-böhmische Separat-Ausgabe*. Wien: Kaiserlich-königliche Hof – und Staatsdruckerei, 1850, s. 56; *Německo-český slovník vědeckého názvosloví pro gymnasia a reálné školy*. Praha: B. Tempský, 1853, s. 92.

⁷ Srov. RANDA, A. I. *Držba dle rakouského práva v pořádku systematickém. II. Právo vlastnické dle rakouského práva v pořádku systematickém*. Praha: ASPI, 2008, s. 1 a násl. Dále příspěvky ve sborníku: KRČMÁŘ, J. (ed.). *Randův jubilejní památník. K stému výročí narození Antonína Randy vydala Právnická fakulta Univerzity Karlovy*. Praha: PF UK, 1934.

⁸ Srov. mj. SEDLÁČEK, J. *Vlastnictví a vlastnické právo*. Brno: Barvič & Novotný, 1919, s. 38; KRČMÁŘ, J. *Právo občanské. Díl II. Práva věcná*. 3. doplněné vydání. Praha: Knihovna Sborníku věd právních a státních, 1946, zvl. s. 95; KNAPP, V. *Vlastnictví v lidové demokracii. Právní úprava vlastnictví v Československé republice*. Praha: Orbis, 1952, zvl. s. 21 a násl.

⁹ SEDLÁČEK, J. *Vlastnictví a vlastnické právo*. Brno: Barvič & Novotný, 1919, s. 38.

¹⁰ K tomu srov. ELIÁŠ, K. *Vlastnické právo. Paradigmata českého pojetí pod zkušebním kamenem kontinentální právní kultury. Právní rozhledy*. 2005, roč. 13, č. 22, s. 808.

1.2.3 Mezi individualistickým a sociálním pojetím

Vlastnictví / vlastnické právo bývá charakterizováno jako všeobecné právní panství nad věcí, což odkazuje až ke klasickému římskoprávnímu pojetí (jako jeho znaky se uvádí přímost, úplnost, výlučnost, absolutnost, pružnost či jednotnost). Přírozenoprávní učení, které výrazně formovalo kodifikace z počátku 19. století, povýšilo vlastnictví až na jakýsi prototyp (přírozeného) subjektivního práva. Představitelé pozdější právní vědy se ostře postavili proti myšlence přírozeného práva a vlastnické právo nahlíželi více sociální perspektivou. Tato změna bývá doprovázena vysvětlením, že „vlastnictví sice zakládá soukromé panství, ale je do jisté míry zatíženo sociální hypotékou“ (R. Mayr).¹¹

Právní věda je už tradičně rozpolcená – v souvislosti s vlastnictvím mluví o výlučnosti, nedílnosti a nedotknutelnosti, ale současně dodává, že jsou tyto znaky dány pouze pojmově (typicky Randa). Tradiční pohled na vlastnictví však byl v právním prostředí silně zažitý a současně jaksi „samozřejmý“, což si můžeme ukázat také na zamyšlení zakladatele brněnské normativní školy F. Weyra.¹² Už v meziválečné éře se však někteří právní vědci odhodlali spojit již samotný pojem vlastnictví s jeho omezeností, což mohlo být vysvětlováno sociologicky (E. Svoboda, E. Swoboda) i normativně (J. Sedláček); nověji můžeme zmínit K. Eliáše.

V odborné literatuře se dále vedly polemiky mj. o tom, zda je vlastnické právo výrazem svobody či rovnosti, což také mělo ideologické konotace. V návaznosti na rozlišení vlastnictví a vlastnického práva (a na Dworkinovo pojetí rovnosti) by bylo možné dospět ke „kompromisnímu“ řešení, že vlastnictví je výrazem svobody a vlastnické právo rovnosti.¹³

1.2.4 Mezi uživatelským a mocenským pojetím

Vlastnictví jako způsob přivlastňování je neodmyslitelně spjatý s každou lidskou společností a nejednou v dějinách bylo jeho opodstatnění hledáno v lidské přirozenosti, rozumu či bohu. Formy vlastnictví se však proměňují spolu se společností, resp. zrcadlí vztah jedince a celku.

¹¹ Z projevu v předběžné rozpravě k vládnímu návrhu občanského zákoníku na 92. schůzi Poslanecké sněmovny NS RČS 15. dubna 1937. Dostupné z: <https://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/stenprot/092schuz/s092007.htm>.

¹² „Zmíněné zařizovací starosti [stavba vily v Masarykově čtvrti v Brně, O.H.] byly pro mne příležitostí, abych prakticky vyzkoušel mocnou působivost instituce soukromého nemovitého vlastnictví, a to i na takové lidi, kteří jsou si dobře vědomi těch přečetných moderních jeho omezení, která z její ideologie učinila vlastně již jen pouhou iluzi.“ WEYR, F. *Paměti 2. Za republiky (1918–1938)*. Brno: Atlantis, 2001, s. 464.

¹³ Blíže HORÁK, O. Mezi svobodou a rovností. K paradigmatu vlastnického práva z historické perspektivy. *Časopis pro právní vědu a praxi*. 2006, roč. 14, č. 1, s. 48–52.

V zásadě můžeme rozlišit dva základní přístupy k vlastnictví: 1) přístup „mocenský“: vlastnictví jako právní moc, jako právo výlučné a nedílné, což asi nejlépe odpovídá klasickému (římskoprávnímu) chápání vlastnického vztahu a také liberálnímu myšlení; 2) přístup „uživatelský“: vlastnictví jako soubor oprávnění, jako právo dělitelné, což bylo charakteristické pro feudální i komunistické chápání vlastnických vztahů a odráží také sociální rozměr problematiky.

Tyto koncepce dodnes svádí v jistém smyslu „boj“, ať již to bylo na poli zákonodárství, aplikace či teorie. V současnosti sice převažuje přístup „mocenský“, již tradičně je však modifikovaný přístupem „uživatelským“, jehož role se také aktuálně posiluje.¹⁴ Pokusme se na základě našich starších výkladů o proměnách pojmu a ochrany vlastnictví o určitá zobecnění, která mohou mít také predikční potenciál.¹⁵

1. Za posledních dvě stě let vlastnictví oscilovalo mezi koncepcí „uživatelskou“ a „mocenskou“ – jako mezníky můžeme uvést polovinu 19. století, polovinu 20. století a 90. léta 20. století, což koresponduje s významnými společensko-politickými změnami (uživatelský přístup byl určující do poloviny 19. století a od poloviny 20. století). Pro přístup mocenský (resp. liberální) je charakteristické zdůrazňování „neomezenosti“, pro uživatelský (resp. sociální) zase „omezenosti“. V průběhu jednotlivých etap se obě pojetí v různé míře prostupovala a doplňovala: po roce 1918 se např. začíná opět prosazovat uživatelský přístup, což se odrazilo zejména v rámci pozemkových reforem (přerozdělení zemědělské půdy s ohledem na dosavadní nájemce, ale také omezení dispozičního práva nabyvatelů) a dále v bytové oblasti (posílení postavení a ochrany nájemce); výrazně se přitom reflektoval sociální rozměr problematiky. Výhledově je možné očekávat opět větší zohlednění uživatelského pojetí, což odstartovalo již přijetí občanského zákoníku (2012).
2. Mezi mocenskou a uživatelskou koncepcí, resp. mezi nedílností a nedotknutelností vlastnictví existovala úzká provázanost. Posílení uživatelského přístupu a rozlišení různých kategorií vlastnictví po roce 1948 přineslo z ústavního i občanskoprávního hlediska (*de iure*) zvýšenou ochranu osobního vlastnictví ve srovnání s úpravou vlastnictví v meziválečné éře.
3. Teze o nedotknutelnosti vlastnictví odrážela spíše politický než právní pohled, měla však nedocenitelný výchovný charakter a formovala dobový způsob uvažování právníků i neprávníků. Z historicko-právní perspektivy však o ní můžeme mluvit pouze ve vazbě na osobní sféru a lidskou důstojnost.

¹⁴ Teoretické uchopení obou přístupů odkazuje v evropském právním myšlení až do 14. století k předním postglosátorům Bartolovi de Saxoferato a jeho nejnámějším žákovi Baldovi de Ubaldis. Oba sice vycházeli z římskoprávních textů, dospěli však k odlišným definicím vlastnického práva: zatímco Bartolus kladl důraz na mocenskou, Baldus na uživatelskou stránku. Blíže URFUS, V. *Historické základy novodobého práva soukromého. Římskoprávní dědictví a soukromé právo kontinentální Evropy*. 2. doplněné vydání. Praha: C. H. Beck, 2001, s. 37 a násl.

¹⁵ Blíže HORÁK, O. K proměnám koncepce vlastnického práva od rakouských ústav do současnosti. *Právník*. 2017, roč. 155, č. 12, s. 1109–1123.

1.3 K zásahům do vlastnictví a socializačním projektům

1.3.1 Revoluce a vlastnictví

V právním vývoji se přirozeně setkáváme s řadou omezení vlastnického práva, zásahů do vlastnických vztahů i rozsáhlých socializačních projektů. V tomto ohledu je vhodné ocitovat inspirativní zamyšlení osobnosti, která se dnes zmiňuje už jen zřídka: „Všechny dosavadní revoluce byly revolucemi na ochranu jednoho druhu vlastnictví proti jinému druhu vlastnictví. Nemohou chránit jedno, aniž porušují druhé. Ve Velké francouzské revoluci bylo obětováno feudální vlastnictví, aby bylo zachráněno buržoazní vlastnictví; v solónské revoluci na to doplatilo vlastnictví věřitelů ve prospěch vlastnictví dlužníků. (...) A skutečně všechny tzv. politické revoluce od první do poslední byly provedeny na ochranu vlastnictví jednoho druhu a provedeny konfiskací – zvanou též krádež – vlastnictví jiného druhu. Tak je faktem, že během dvou a půl tisíce let se mohlo soukromé vlastnictví udržet jedině porušováním vlastnictví.“¹⁶

Můžeme jen potvrdit, že také po všech zlomových („revolučních“) událostech našich i evropských moderních dějin (1848, 1918, 1945, 1948) následovaly zásahy do vlastnických vztahů (a zejména do pozemkového vlastnictví) i celková proměna vlastnictví jako právní a společenské instituce.

Jediným zásadním trvalým výsledkem revoluce 1848 se v habsburské monarchii stalo zrušení poddansko-vrchnostenských vztahů a s tím spojené vyvázání poddanské půdy ze všech omezení plynoucích z vrchního vlastnictví vrchnosti.¹⁷ Následovalo postupné rušení dalších vztahů vyplývajících z tzv. děleného vlastnictví, které bylo ještě zakotveno v obecném zákoníku občanském (ABGB) z roku 1811. V 60. letech 19. století došlo ke zrušení lenních vztahů a postupné alodifikaci lén (přeměně na „svobodný“ statek), v roce 1924 pak u nás ke zrušení rodinného fideikomisu.¹⁸

K výrazným zásahům do vlastnických vztahů docházelo po obou světových válkách v převážné většině evropských států, ať z důvodů války či okupace (restituce a konfiskace), nebo obnovy hospodářství a reforem (pozemkové reformy, znárodnování). Poválečné socializační projekty a zejména pozemkové reformy byly

¹⁶ Srov. zvl. ENGELS, B. *Původ rodiny, soukromého vlastnictví a státu*. Praha: Mladá fronta, 1967, s. 80–81. Spis o vlastnictví vznikl v březnu až květnu 1884 a téhož roku byl v Curychu také poprvé uveřejněn.

¹⁷ Srov. HOETZEL, J. Vyvazení pozemků. In *Ottův slovník naučný. Ilustrovaná encyklopedie obecných vědomostí. Díl XXVII*. Praha: J. Otto, 1908, s. 76–77.

¹⁸ Srov. ČÁDA, F. Lenní právo. In HÁCHA, E., HOETZEL, J., LAŠTOVKA, K., WEYR, F. (eds.). *Slovník veřejného práva československého. Sv. II*. Brno: Polygraphia; R. M. Rohrer, 1932, s. 487–494; KRČMÁŘ, J. Fideikomisy. In HÁCHA, E. a kol. (eds.). *Slovník veřejného práva československého. Sv. I*. Brno: Polygraphia; R. M. Rohrer, 1929, s. 594–598.

důležitou součástí revolučních změn a výrazně ovlivnily politický a právní vývoj Československa i celého středoevropského prostoru.¹⁹

V Československu se po roce 1918 zaměřovala ingerence převážně na oblast zemědělství (pozemková reforma)²⁰, po roce 1945 se rozšířila na celé hospodářství (národní správa, konfiskace, znárodnění). Nejprve došlo k uvalování národních správ a následně ke konfiskaci zemědělského (v českých zemích od června 1945, na Slovensku již od února 1945) a později veškerého (říjen 1945) nepřátelského majetku. Znárodnění bylo uzákoněno ve dvou hlavních etapách (říjen 1945 a duben až květen 1948) – roce 1945 byly zestátněny klíčové oblasti hospodářství (doly a významné průmyslové podniky, potravinářský průmysl, akciové banky a soukromé pojišťovny), po komunistickém převratu v roce 1948 pak i střední a malé podniky.

Obdobná zůstala motivace opatření po obou světových válkách, zahrnující sociální, národnostní, hospodářské a politické důvody. Jako dominantní však vystupuje po roce 1945 rozměr národnostní, který stál v meziválečné éře spíše v pozadí. Výrazný posun nastal také v rovině politické, neboť stěžejní pozice získala komunistická strana. Zatímco radikalita poválečných let za první republiky postupně vyprchala a došlo ke konsolidaci poměrů, ve třetí republice šlo o provizorium, které vyústilo až v úplné ovládnutí moci komunisty v roce 1948.

1.3.2 Terminologie a ústavní úprava

Po první světové válce se mluvilo spíše o socializaci/zespolečnění, po druhé světové válce se stalo symbolem nového vývoje znárodnění/nacionalizace. Oba termíny vyjadřují myšlenku státních zásahů do soukromého majetku ve prospěch celku, socializaci pak vnímáme jako pojem širší (zahrnující nejen převzetí majetku, ale i jiné zásahy do soukromého podnikání) a méně zpolitizovaný (znárodnění bývá spojováno zejména s nástupem komunismu). Z hlediska nabyvatelů může jít

¹⁹ Z právněhistorických prací blíže HORÁK, O. *Liechtensteinové mezi konfiskací a vyvlastněním. Příspěvek k poválečným zásahům do pozemkového vlastnictví v Československu v první polovině dvacátého století*. Praha: Libri, 2010; KUKLÍK, J. *Znárodně Československo. Od znárodnění k privatizaci – státní zásahy do vlastnických a dalších majetkových práv v Československu a jinde v Evropě*. Praha: Auditorium, 2010; KUKLÍK, J. a kol. *Konfiskace, pozemkové reformy a vyvlastnění v československých dějinách 20. století*. Praha: Auditorium, 2011; HORÁK, O. *Zásahy státu do soukromoprávních vztahů; Státní zásahy do vlastnických vztahů po 2. světové válce*. In VOJÁČEK, L., SCHELLE, K., TAUCHEN, J. (eds.). *Vývoj soukromého práva na území Českých zemí. I. díl*. Brno: Masarykova univerzita, 2012, s. 347–368 a 391–409; GÁBRIŠ, T. *Rytieri v republice. Zrušení šlechtických titulů v Československu*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2019, s. 132–163.

²⁰ Již za Rakouska, zvláště v období 1907–1911 diskutovaná, po převratu opět nastolená a až do roku 1921 velmi aktuální socializace uhelných dolů nakonec za první republiky neproběhla. Srov. ADA-MOVÁ, K. *K otázce zestátnění a socializace uhelných dolů v první Československé republice*. In HARNA, J. a kol. (eds.). *Československo 1918–1938. Osudy demokracie ve střední Evropě. Díl II. Sborník mezinárodní vědecké konference v Praze 5.–8. 10. 1998*. Praha: CeFReS; Historický ústav AV ČR, 1999, s. 410–414.